

NAREĐIVANJE DOBRA I ODVRAĆANJE OD NEVALJALOG U ISLAMU

Ehsan EYDI

Sažetak

Većina komentatora saglasna je da i pored mnogih planova Kur'ana, tri su temeljna koja, dakako, ne iscrpljuju njegovo sadržaj, ali daju bitne odrednice univerzalnosti poruke. To su metafizički, antropološki i etički plan. Etičko područje Kur'ana, o kojemu su redovito govorili klasični muslimanski autori, prema mišljenju autora, danas je nepravedno zapostavljeno. U ovom radu autor predstavlja kur'ansku suru Merjem, s posebnim naglaskom na odgojne smjernice sadržane u pripovijestima iz života odabranih..

U ime Allaha Milostivog Samilosnog

Hvala Allahu Gospodaru svjetova i neka je Allahova milost na posljednjeg Božijeg poslanika Muhammeda, njegovu čistu porodicu i njegove uzorite ashabe

Vi ste narod najbolji od svih koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete (Ali 'Imrân, 110).

Analiza časnih ajeta plemenitog Kur'ana, predaja pripisanih Poslaniku islama te biografija i metoda velikana vjere veoma dobro ukazuje na značaj, vrijednost i položaj naređivanja dobra i odvrćanja od nevaljalog u domenu vjere, sveobuhvatne i svijetle škole mišljenja islama i plemenitog Kur'ana. Ova tema je jedno od osnovnih načela i praktičnih temelja islama koji, ako se nazove "opći univerzitet islama", to neće biti pretjeran naziv, bez argumenta i utemeljenja.

Ovo načelo je u samom časnom Kur'anu prezentirano u različitim formama i raznovrsnim formulacijama. Islamski učenjaci u brojnim raspravama u pravnim i teozofskim djelima branili su ovo značajno načelo u okviru tematike individualnih i kolektivnih dužnosti i raspravljali su o njemu.

Naravno, pitanje naređivanja dobra i odvrćanja od nevaljalog je potencirano i od strane ranijih poslanika i ne odnosi se samo na islam. Časni Poslanik, s.a.v.a., kaže: "Bog je uništio ljudske zajednice prije vas zato što su napustile naređivanje dobrog i zabranjivanje nevaljalog. Bog Uzvišeni kaže: *Jedni druge nisu odvrćali od nevaljalog, koje su činili. Ružno li je zaista to kako su postupali!*"¹

Unatoč svemu ovom insistiranju časnog Kur'ana i Božijih poslanika, u općem smislu, i Poslanika islama, u posebnom smislu, ukazivanju učenjaka i velikana vjere te iskustvu muslimana na početku islama, danas se u islamskim društvima ovo načelo može nazvati "zaboravljenim načelom". I naravno, ono je tako zaboravljeno da kao da je islam istakao kako ono mora biti zaboravljeno.

¹ *Kenzu-l-'ummal*, sv. 16, str. 192; *El-Maide*, 79.

U ovom tekstu ćemo radi analize naređivanja dobra i odvrćanja od nevaljalog i razloga sadašnje pozicije ovog načela u islamskom ummetu razmotriti dvije teme: značaj ovog bitnog načela islama i probleme koji se pred njim nalaze a uzrokovali su njegovo zaboravljanje.

1. Razlog ili razlozi značaja ovog načela

U Kur'anu, koji je potvrda muslimanstva svakog muslimana, postoje ajeti koji su u vezi s ovim i iz općeg uvida u te ajete možemo saznati značaj i vrijednost ovog univerzalnog odgojno-obrazovnog načela univerziteta islama. Univerziteta čija će se vrata, nadati se, ponovo otvoriti islamskom ummetu.

a. Najbolji narod (ummet)

Kada časni Kur'an u 110. ajetu sure *Ali 'Imran* govori o "najboljem narodu" u prošlosti i u budućnosti, među prvim svojstvima koja navodi za ovaj narod su dvije odlike: "naređivanje dobra" i "odvrćanje od nevaljalog", što ukazuje na ovo značajno društveno pitanje.

b. Ko su dobri (*salihun*)?

Na drugom mjestu Božija Knjiga koristi i naziv "dobri". U vezi sa uzvišenošću položaja dobrih dovoljno je ukazati na činjenicu da je ličnost poput hazreti Ibrahima, a.s., od Boga za sebe tražila da dosegne taj položaj, ali mu je stiglo obećanje: *A na Onom svijetu će doista biti među onima dobrima*,² dakle bit će mu dat taj položaj, ali ne na ovom, nego će na Drugom svijetu biti među dobrima.³ Prema tome, položaj dobrih je uzvišen položaj, a kada časni Kur'an želi da opiše dobre, kao jednu od njihovih osobina navodi "naređivanje dobra i odvrćanje do zla": *Ali, nisu svi oni isti. Ima ispravnih sljedbenika Knjige koji po svu noć Allahove ajete čitaju i mole se. Oni u Allaha i u Onaj svijet vjeruju i traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju i jedva čekaju da učine dobro; oni su dobri*.⁴ Ovaj ajet ukazuje da je posjedovanje svojstva navraćanja na dobro i odvrćanja od zla jedan od razloga i povoda koji čovjeka uzdižu na visoki položaj "dobrih".

² *En-Nahl*, 122.

³ Treba obratiti pažnju na činjenicu da se ovdje radi o posebnom položaju dobrih (*salihun*), a čak i na tom položaju postoje različiti stepeni, te se ne radi o ustaljenom pojmu dobra koji stoji nasuprot zlu.

⁴ *Ali 'Imran*, 113–114.

c. Znak ljubavi i prijateljstva između Boga i stvorenja

Časni Kur'an u 70, 71. i 72. ajetu sure *Tewbe* ukazuje na opća stanja i svojstva vjernika i istim ovim svojstvima ih odvaja od licemjera, a izražava i svoju posebnu naklonost, milost i pažnju prema njima. Ova Božija naklonost i milost je nešto mimo njihove džennetske nagrade i vječnog života: *A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima.*⁵ Znači, vjernici i vjernice – uz to što svako od njih posjeduje istinsku i individualnu ličnost – istovremeno svi unatoč njihovom mnoštvu zajednički čine jedan karakter i jedno tijelo (tj. ummet kao jedno pravno lice koje svaki njegov član, odnosno musliman, predstavlja) i upravo na osnovi te jedinstvene pravne suštine jedni druge navraćaju na dobro i odvrćaju od nevaljalog. Upravo kao što čovjek pazi na sve segmente svoga bića i egzistencije i ne uskraćuje sebi osiguravanje užitka, mira i udobnosti te se čuva od nesreća, problema i teškoća, na isti način treba paziti na dijelove svoga pravnog organizma. Ako čovjek pazi na svoje lično tijelo, na to kako će noću položiti svoju glavu na jastuk da mu se ne bi ukočili vrat i pršljenovi, na isti način treba paziti i na svoje pravno tijelo i ne smije biti ravnodušan ako drugi članovi njegove zajednice spuste glavu na jastuk, a da im je stomak prazan i da ta glad, neimaština i siromaštvo uzrokuju njihovu nesanicu te da im zbog toga duša i psiha budu izložene brizi i patnji. Zato časni Kur'an u pogledu naređivanja dobra i odvrćanja od nevaljalog, prije nego što njegove učinke dovede u vezu s drugima, dovodi ih u vezu sa samom osobom koja naređuje dobro i odvrća od nevaljalog. Kur'an kaže da onaj koga želiš navraćati na dobro i odvrćati od nevaljalog nije neko drugi, on nije stranac, on nije odvojen od tvoje pravne ličnosti. On je upravo ti i ti si on. Ti si manifestacija njegovog bića koje se pojavljuje u tvom društvenom ogledalu. Dakle, ti si mu naklonjen zbog kredibiliteta svoga bića, a i on isti takav odnos ima prema tebi. Ti i on, zato što ste okrenuti prema ogledalu, vidite se kao dva lika, dva bića i dvije ličnosti. Ukloni ogledalo i pogledaj, kako bi sebe pravnog vidio u sebi istinskom. Zato Kur'an kaže da isto kao što zajednica vjernika obavljanjem namaza uspostavlja odnos između sebe i svoga Gospodara, na isti način plaćanjem zekata i pomaganjem dijelovima zajednice čovjek uspostavlja odnos između sebe i Božijih stvorenja.

⁵ *Et-Tewbe*, 71.

Jer ako se zekat ne plati i društvo se podijeli na dvije skupine, siromašne i bogate, lik zajednice, znači pravna ličnost osoba, postaje ružan, poput karikatura među čijim dijelovima ne postoji proporcija i zbog toga nema ozbiljnosti te one dobivaju formu i izgled koji izazivaju podsmijeh i ponižavanje. Društveno tijelo islamskog ummeta kroz pokornost Bogu i svom Poslaniku kreće se koordinirano i rezultat te povezanosti je spuštanje Božije milosti na sve. Prema tome, pravna ličnost i tijelo osoba bivaju izloženi Božijoj milosti, a jasno je da visok položaj pravne ličnosti osoba utiče i na njihove istinske ličnosti.

d. Uzajamna odgovornost

Očito je da ljubav, naklonost i prijateljstvo između čovjeka i Boga, s jedne strane, i između čovjeka i Božijih stvorenja, s druge strane, uzrokuju jednu vrstu uzajamne odgovornosti i dužnosti na temelju saradnje. Kur'an kaže: *Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu!*⁶ Saradnja treba biti na osnovi bogobožnosti i društvenog dobročinstva, a nikako da unutar islamskog svijeta bude zasnovana na grijehu i neprijateljstvu. Iz predaja Poslanika islama vidi se da svi vjernici jedni prema drugima imaju uzajamnu odgovornost. Na temelju navedenog i drugih načela, čije bi navođenje zahtijevalo mnogo vremena i prostora, možemo zaključiti da "naređivanje dobra i odvrćanje od nevaljalog", u slučaju djelovanja prema njemu, može za muslimane zauvijek sačuvati položaj "najboljeg naroda" kako u odnosu prema Bogu tako i na razini svijeta i ne dozvoliti da mu se ikada nanese bilo kakva šteta, jer je to način za uzdizanje pojedinaca i zajednice muslimana na razinu dobrih i onih koji dobro šire u svijetu kako u naučnom i intelektualnom području tako i u domenu praktičnog i vidljivog djelovanja. Naređivanje dobra je činilac širenja odnosa prijateljstva, milosti i ljubavi svih ljudi jednih prema drugima i prirodno otklanja neprijateljstvo, zavist i međusobnu udaljenost. Time će zajednica muslimana kao uzor privući pažnju mislilaca i dobronamjernih među ljudima kao glasnik mira, prijateljstva i mirnog suživota na temelju uzajamnog poštovanja. I samo to je veliki uspjeh za kojim će slijediti drugi veliki uspjesi.

Prema tome, naređivanje dobra i odvrćanje od nevaljalog u pripadnicima društva razvija osjećaj uzajamne odgovornosti i zajednicu mu-

⁶ *El-Maide*, 2.

slimana predstavlja kao jedno tijelo i pravno lice. Kao takvi, oni ustaju protiv svih kulturnih, političkih, nacionalnih, vjerskih, vojnih, ekonomskih, umjetničkih i propagandnih napada neprijatelja i brane svoj nacionalni i vjerski identitet.

e. Domen i područje ovog značajnog vjerskog i društvenog načela

Imam Bakir, a.s., kratko, objašnjavajući položaj naređivanja dobra i odvratanja od nevaljalog i područje ovog društvenog činioca, kaže sljedeće: "Ako se naređivanje dobra i odvratanje od nevaljalog provode u onom obliku kako je rečeno u plemenitom Kur'anu i časnom sunnetu, sljedeće stvari se javljaju u islamskom svijetu:

- i. Oživljavaju se druge vjerske odredbe,
- ii. Putevi postaju sigurni,
- iii. Zarada postaje zakonita i halal,
- iv. Položaj i prava se vraćaju njihovim vlasnicima,
- v. Zemlja se unapređuje,
- vi. Vršiti se pravedna osveta neprijatelju,
- vii. Svi poslovi općenito se poboljšavaju.⁷

Iz ove i sličnih predaja, kojih ima mnogo, jasno je da je opseg naređivanja dobra i odvratanja od zla veoma širok i rasprostranjen i da insistiranje na tome uzrokuje popravljavanje društva, unapređenje zemlje, nezavisnost ekonomije, nacionalnog i vjerskog identiteta te društvo postaje dinamično jer posjeduje izvršna jamstva unutar sebe zasnovana na uzajamnoj saradnji i svestranom osjećaju odgovornosti. I upravo zbog toga se načelo naređivanja dobra i odvratanja od zla treba nazvati općim i sveobuhvatnim univerzitetom.

2. Zašto je ovo načelo zaboravljeno?

Za ovo pitanje i njegovu analizu treba pronaći i vanjske i unutrašnje uzroke. Usljed udaljevanja od kulture Kur'anu muslimani su, malo-pomalo, zaboravili svoju veličinu i dostojanstvo, napustili napredovanje i čak nisu postali ni dobri sljedbenici razvijene naučne i industrijske zajednice svijeta.

⁷ *Furu'u Kafi*, sv. 5, str. 56.

Sada ćemo razmotriti unutrašnje razloge ove teme čije će razumijevanje rezultirati odgovorom i na pitanje o njenim vanjskim razlozima.

a. Sužavanje djelokruga ovog načela

Mi smo zbog zaboravljanja svojih vjerskih vrijednosti smanjili opseg djelovanja načela naređivanja dobra i odvratanja od nevaljalog i sveli smo ga na jednu odredbu ibadeta kao što su namaz, post, hadž, zekat, hidžab i drugo, mada to ne treba biti tako. Kao što je izraženo i u Kur'anu i u sunnetu, opseg ovog načela obuhvata sve što je pozitivno, kao i sve što je nevaljalo, ružno i loše. Prema tome, odnos prema ovom načelu treba promijeniti.

b. Nepostojanje dobre namjere

Onaj ko naređuje dobro i odvratanje od nevaljalog treba imati neupitnu namjeru i srce čisto od svake vrste ličnih interesa i niskih prohtjeva. U suprotnom, sama ta osoba ima potrebu da bude odvratan od nevaljalog. Kur'an u vezi sa skupinom onih koji naređuju dobro i odvratanje od nevaljalog kaže: *A kad neki od njih rekoše: "Zašto opominjete narod koji će Allah uništiti ili ga teškim mukama namučiti?" – oni odgovoriše: "Da bismo se pred Gospodarom vašim opravdali i da bi se oni grijeha klonili."*⁸ Znači, prvo, da bismo imali opravdanje pred vašim Gospodarom – dakle i vi imate istu tu obavezu – i drugo, možda se ljudi koji su opomenuti vrte i oduberu bogobožnost. Da li je zaista moguće da možda postanu bogobožni? Prvo, Bog je Onaj Koji okreće srca ljudi, i drugo, kraj nije jasan. Ponekad se neki toliko grješni ljudi vrte i pokaju da to uopće nije predvidljivo. Jasno je da ljudi spomenuti u ajetu nemaju nikakvog drugog motiva osim izvršavanja svoje zakonske dužnosti pred Bogom, sažaljenja i osjećaja čiste namjere u odnosu na Božije robove.

c. Znanje i svijest o uvjetima

Jedan od uvjeta naređivanja dobra i odvratanja od nevaljalog je poznavanje pravila i uvjeta ovog islamskog načela. Ako ih čovjek ne poznaje, ne zna uvjete i ne razumije način pristupa, sigurno će umjesto popravljavanja uzrokovati pogoršanje i nered. Stoga je poznavanje načina verbalnog naređivanja dobra i odvratanja od nevaljalog osnovni uvjet.

⁸ *El-A'raf*, 164.

d. Lični primjer

Oni koji naređuju dobro i odvraćaju od zla i sami trebaju, prije drugih, činiti dobro te izbjegavati zlo. Ljudi se vidjevši nas, način našeg mišljenja i naše ideje, trebaju sjetiti Boga i trebaju dobra djela vidjeti u našoj praksi. Mnogi od nas misle da jezik treba činiti čuda pa da sve ono što govorimo odmah ostavi uticaj na druge. Međutim, jezik ne čini čuda. Ono što čini čuda jeste djelovanje. Bog nije ruke svezao, a jezik ostavio slobodnim, nego ako su slobodni, oboje treba biti slobodno, a ako su vezani, oboje treba biti vezano. Dakle, govor treba ići sa djelom. Ako nema djela, i jezik treba zavezati.

e. Kolektivni razum i grupno djelovanje

U vezi s naređivanjem dobra i odvrćanjem od zla treba umanjiti individualno djelovanje, a pojačati njegovu opću formu, jer, kao što je rečeno u sociologiji, općenito volja individue naspram kolektiva ili ima mali uticaj ili je bez uticaja. Zato treba djelovati u formi kolektiva i grupe. Uključivanje pojedinaca i zajednica u društvene aktivnosti to djelovanje čini lakšim te se mnogo brže ostvaruju rezultati i uvećava uticaj tog djelovanja.

Časni Kur'an u 200. ajetu sure *Ali 'Imran* kaže: *O vjernici, budite strpljivi i izdržljivi, na granicama bdijte i Allaha se bojte, da biste postigli ono što želite.*

Allame Tabatabai u svom tefsiru Kur'ana *El-Mizan* u vezi sa ovim ajetom kaže da se pod "strpljivim" ovdje misli na to da ljudi kolektivno, jedni uz druge, podnose teškoće i da svako pojedinačno svoje strpljenje osloni na strpljenje drugih pa da se, kao posljedica blagodati koje slijede za strpljenje, ujedine, tako da uticaj strpljenja bude uvećan, jer to uzrokuje da svaka osoba pojedinačno sa drugima poveže snagu i da sve postanu jedinstvene. Izdržljivost u pogledu značenja je općenitija od strpljenja, jer je strpljenje podrazumijevalo povezivanje snage otpora pripadnika društva naspram neprijatelja, a izdržljivost i bdijenje na granicama podrazumijeva isto to povezivanje snaga, ali ne samo

snage otpora nego svih snaga i aktivnosti u svim segmentima vjerskog života, kako u teškim stajanjima, tako i u blagostanju.

f. Vrste ibadeta

Kada se osvrnemo na vjerske odredbe, možemo zapaziti da postoje dvije vrste ibadeta. Jedno su apsolutni i bezuvjetni ibadeti, koji se nazivaju obligatne dužnosti. U njima mi nemamo nikave uloge niti u formi niti u uvjetima. Primjeri ove vrste ibadeta su namaz, post, hadž, zekat i tome slično. Međutim, postoji i druga vrsta, u kojoj je predviđena naša uloga i rečeno je da trebamo vidjeti koji je najbolji način da to učinimo. Primjer ovog možemo vidjeti u kur'anskom ajetu: *...Pa mu blagim riječima govorite, ne bi li razmislio ili se pobojava!*⁹

Iz svega navedenog je jasno da se za izvršavanje naređivanja dobra i odvrćanja od nevaljalog trebaju pronaći stanja za njegovu provođenje. Treba upoznati probleme i potražiti način njihovog rješavanja. Treba popraviti uvjete okoline, pronaći alternativu, koristiti kolektivnu pamet, putem logike praćene milosrdem i ljubavlju skrenuti pažnju drugima, biti sažaljiv i milostiv, a način izražavanja stava treba biti racionalan, ispravan, logičan, usklađen sa istinom itd.

Međutim, da li su oni koji upućuju na dobro i odvraćaju od nevaljalog, kako kroz historiju islama tako i danas, djelovali na ovaj način i da li poštuju navedene uvjete? Odgovor je sigurno u većini slučajeva odričan i tu treba tražiti razloge zbog kojih je ovaj opći univerzitet islama zaboravljen. Zato treba na osnovu Knjige i sunneta pronaći opće uvjete naređivanja dobra i odvrćanja od zla na razini sveukupnosti života i međunarodnih činilaca, a zatim uz nastojanje kolektivnog razumijevanja stupiti u akciju i sa znanjem, iskreno, logično te u međusobnoj saradnji, uz otklanjanje problema i osiguravajući desetine uvjeta, od kojih smo neke naveli, preduzeti mjere da bismo aktivirali ovo temeljno društveno načelo islama.

⁹ *Ta-Ha*, 44.

Summary الموجز

ORDERING THE GOOD AND PREVENTING
THE EVIL IN ISLAM

الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر في الإسلام

Ehsan Eydi

إحسان عيدي

This paper presents the general Qur'anic principle of ordering the good and preventing the evil. The author argues that situation in Muslim communities clearly show that despite the insisting of Qur'an and God's Messengers and teachings of scholars, this principle can be considered a "forgotten principle". Besides presenting the principle in general, the author attempts to define reasons which make this principles important as well as reasons to why this principle almost became forgotten in Muslim societies.

يستعرض هذا البحث القاعدة القرآنية العامة "الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر". ويرى الكاتب أن الظروف السائدة في العلم الإسلامي تشير بوضوح إلى أن هذه القاعدة قد أصبحت "قاعدة منسية"، وذلك بالرغم من تأكيد القرآن الكريم عليها، وكذلك الأنبياء والمرسلين عموماً، ونبى الإسلام محمد صلى الله عليه وآله وسلم بوجه خاص، وعلماء المسلمين وعظماؤهم، وتجارب المسلمين الأوائل. وإلى جانب الاستعراض العام، حاول الكاتب تحديد الأسباب التي تجعل من هذه القاعدة قاعدة مهمة، والأسباب التي أدت إلى نسيانها في المجتمعات المسلمة.